

Kontraspionage och hybridkrigföring

En fallstudie av kuppförsoöket i Montenegro 2016

Tony Ingesson

Abstract

In hybrid warfare, the intelligence component is a key asset for the initiating party. This opens up a new role for counterintelligence, which in addition to its traditional tasks now also has to be prepared to counter hybrid warfare, in particular during the initial stages of a conflict. Drawing on a case study of the failed coup attempt in Montenegro in 2016, four different conclusions are presented: the initiative to operations of this kind may originate from circles outside of the regular decision-making apparatus of the aggressor; the time frame from recruitment of local assets to implementation of the operation may be very short; the intelligence and security services of the target country may need to prioritize prevention over the securing of evidence; the organizational culture of the local intelligence and security services may prove to be an obstacle to taking appropriate measures to counter this type of operation.

Inledning

Begreppet "hybridkrig", sedermera även "hybridkrigföring", är brett och något diffust, med flera överlappande definitioner. Vanligtvis avses ett helt spektrum av åtgärder, från kognitivt inriktade påverkansoperationer till väpnade insatser utförda av "små gröna män" (Treverton 2018: 10). I denna artikel kommer jag att fokusera på den sistnämnda dimensionen, då denna utgör det mest konkreta hotet, och samtidigt kan vara en av de mest svårhanterade aspekterna av hybridkrigföringen. Syftet är därmed att bidra dels till den mer övergripande litteraturen om hemliga operationer, *covert operations* (se exempelvis Corke 2008, Johnson 2012), dels till litteraturen om hybridkrigföringens konsekvenser

Tony Ingesson är fil. dr i statsvetenskap och verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.
E-post: tony.ingesson@svet.lu.se

för kontraspionaget och säkerhetstjänsten i de länder som riskerar att drabbas. Genom att fokusera på den mer handfasta operativa dimensionen av hybridkrigföring kompletterar artikeln existerande publikationer som täcker upp exempelvis cyberdimensionen (se Treverton 2018).

För att belysa problematiken utifrån ett aktuellt exempel kommer jag att använda en fallstudie av det misslyckade kuppförsoket i Montenegro 2016. Denna fallstudie utgår från fyra övergripande teman, som möjligen kan fungera som bas för mer generella slutsatser. Dessa berör *initiativet* till en väpnad insats, *rekryteringen* av dels lokala nyckelpersoner, och dels stödpersonal för genomförandet, samt *tidsaspekten* rörande hur lång tid kontraspionaget kan förväntas ha till sitt förfogande för att ingripa innan en kupp kan sättas i verket, och vad detta kan innebära för *bevissäkringen* i ett eventuellt rättsligt efterspel.

Hybridkrig – en begreppsöversikt

Begreppet *hybridkrig*, som formulerades under det tidiga 2000-talet, har under senare år blivit allt mer vanligt förekommande i säkerhetspolitiska diskussioner, i synnerhet de som handlar om Rysslands agerande i Krim och östra Ukraina. Ursprungligen avsåg det en kombination av nya teknologier och mer eller mindre fanatisk krigföring utförd av icke-statliga aktörer som varken bar uniform eller tog någon större hänsyn till folkrätten (Johnson 2018). Det genomgick sedan en metamorfos och blev allt mer omfattande. En av de viktigaste skillnaderna är att begreppet numera inte bara har kommit att även inkludera statliga aktörer, utan snarast har kommit att kretsa huvudsakligen kring dessa. I sin nuvarande tappning avser begreppet en kombination av konventionell och icke-konventionell krigföring, där de normsystem som traditionellt förknippas med väpnade konflikter som involverar stater i någon mån är åsidosatta.

Även om de exakta definitionerna av hybridkrigföring varierar, så finns det en återkommande version som kretsar kring kuppattade, hastiga händelseförlopp med inslag av s.k. gråzonsproblematik. I Webers anda skulle vi kunna formulera en idealtyp för att underlätta den fortsatta analysen.

Det tydligaste kännetecknet för den operativa fasen i denna idealtypiska hybridkrigföring, baserat på det vi sett utspela sig på Krim och i östra Ukraina, är att väpnade aktörer med dold nationell och organisatorisk tillhörighet säkrar nyckelmål inom infrastruktur och ledningsfunktioner samtidigt som de försöker hålla sig under tröskeln för traditionell krigföring. Även om dessa aktörer i Krim och östra Ukraina kunde identifieras relativt snabbt medförde avsaknaden av formell tillhörighet att det blev svårt att utkräva ansvar folkrättsligt. Syftet med detta är att förvirra den angripna sidan och försena dennas reaktioner tills dess att det är för sent att förhindra angriparen från att nå sina mål. Den angripna parten ställs således inför ett fullbordat faktum, ett *fait accompli*. De

enda kvarstående alternativen för den angripna parten i det läget är att kraftigt eskalera våldsanvändningen, vilket ändå inte kan garantera framgång då angriparen vid det laget hunnit befästa sina positioner både militärt och politiskt.

Denna artikel kommer att fokusera huvudsakligen på det som inträffar före ett sådant händelseförlopp. För att ett kuppstat angrepp av den typ som beskrivs ovan ska fungera inom de utsatta tidsramarna krävs en relativt hög grad av precision. De som utför angreppet måste veta exakt vad de ska göra, och när. De måste även ha tillgång till vapen och kommunikationsutrustning redan i början av en sådan operation. Detta fordrar minutiösa förberedelser. Dels måste angreppsmålet rekognosceras i detalj, och dels måste utrustning och personal smugglas in till de områden där operationen kommer att äga rum, eller rekryteras/anskaffas på plats. I den mån förberedelserna är mindre utförliga, stiger graden av risktagande i motsvarande utsträckning. I vissa fall kan detta vara en acceptabel lösning för den angripande parten, i den mån denna kan tänkas bibehålla kontrollen över händelseförloppet även om situationen skulle eskalera. Eftersom eskalationer dock tenderar att innebära en viss oförutsägbarhet kan vi i en idealtypisk operation utgå från att den angripande parten kommer att i möjligaste mån prioritera förberedelser över risktagande där denna möjlighet finns.

Denna typ av verksamhet kräver i sin tur en organisation som kan uppträda dolt, och som har en etablerad närvaro i landet/regionen som utsetts till måltavla. Av denna anledning kan man förvänta sig att förberedelserna kommer att utföras av underrättelsetjänster. Eftersom hybridkrigföring i hög grad bygger på överraskning kan förberedelserna förväntas äga rum innan den angripna parten har anledning att höja beredskapen. Detta innebär att den skyddsfunktion som primärt finns tillgänglig för att upptäcka och förhindra denna typ av förberedelser är de som redan i fredstid har som uppgift att motverka främmande makts underrättelseverksamhet: kontraspionaget.

Ur ett västligt perspektiv är det oftast Krim och östra Ukraina som används som illustrationer. Det finns dock ett fall som inte fått samma uppmärksamhet: kuppförsoket i Montenegro 2016. Här finns samma tecken på inblandning från rysk underrättelsetjänst, med ett likartat tillvägagångssätt (*modus operandi*). En viktig skillnad är dock att detta kuppförsök misslyckades redan innan det kunde sättas igång då planen avslöjades, och snabbt agerande från montenegrinsk och serbisk säkerhetstjänst förhindrade att kuppen kunde sättas i verket. Det montenegrinska fallet är intressant eftersom det utspelar sig i ett land där Ryssland, till skillnad från Krim, inte redan hade någon signifikant närvaro, och till skillnad från östra Ukraina, inte tillförde några trupper. Det är även värt att notera att det involverar försök att rekrytera icke-ryska medhjälpare i ett försök att tona ned den ryska inblandningen. Att det dessutom direkt syftade till att avsätta en västvänlig regering och avbryta ett planerat Natotillträde gör det än mer relevant, då liknande scenarier kan bli aktuella fler gånger i framtiden.

Fallstudie: kuppförsöket i Montenegro 2016

I samband med parlamentsvalet i Montenegro den 16 oktober 2016 planerade ett antal ryska, serbiska och montenegrinska konspiratörer en kupp, i syfte att ta makten under valnatten (Grozev, 2017). Detta föregicks av varningar från ryskt håll mot Montenegros planer på att gå med i Nato. Den montenegrinska partialliansen Demokratiska Fronten, som var emot Natotillträdet och starkt pro-ryskt, skulle i samband med kuppen ta makten och förhindra att landet gick med i Nato. Särskilt Andrija Mandić, partiledare för Nya Serbdemokratiska partiet (*Nova srpska demokratija*) och Milan Knežević, partiledare för Demokratiska folkpartiet (*Demokratska narodna partija*) har pekats ut som inblandade (RFE/RL, 2017).

Enligt Bellingcat var planen att under valnatten infiltrera en demonstrerande folkmassa utanför montenegrinska parlamentet. En utvald politiker skulle sedan tala till folket och sätta igång ett tumult som skulle leda till en stormning av parlamentet. Kontrollen över parlamentet skulle upprätthållas under 48 timmar, samtidigt som premiärminister Milo Đukanović skulle lönmördas (Grozev, 2017).

Planen hade utformats av de två ryska medborgarna Eduard Sjsjmakov och Vladimir Popov, bägge med kopplingar till den ryska militära underrättelsetjänsten GRU,¹ vilka i sin tur rekryterat serbiska och montenegrinska medborgare som medhjälpare. Sjsjmakov och Popov greps senare i Serbien av landets säkerhetstjänst BIA.² De hade rest under falska namn med officiellt utfärdade ryska pass.

I samband med den montenegrinska utredningen av det misstänkta kupp-försöket framkom att 50 soldater med stridserfarenhet rekryterats i Ryssland, Serbien och Montenegro med uppgift att eliminera ett montenegrinskt specialförband i Zlatiborregionen, och sedan ansluta i Podgorica för att ge understöd åt kuppmaakarna (Bajrović, Garčevik & Kraemer 2018). Montenegrinsk säkerhetstjänst fick en förvarning från BIA om att de 50 soldaterna tagit sig in i Montenegro under natten den 15 oktober 2016. Soldaterna ska enligt samma källa haft direktkontakt med en av konspiratörerna via krypterade telefoner, och när denne inte svarade på anrop, avbrutit operationen och i tysthet lämnat Montenegro.

Eftersom den serbiska säkerhetstjänstens bevismaterial inhämtats på ett sådant sätt att det inte var godtagbart i domstol tilläts Sjsjmakov och Popov att återvända till Ryssland några veckor efter gripandet. Deras återvändande föregicks av ett oväntat besök i Serbien av sekreteraren för det ryska nationella säkerhetsrådet Nikolaj Patrusjev. Serbiens premiärminister Aleksandar Vučić

1 GRU, *Glavnoje razvedyvatelnoje upravlenije*. Sjsjmakov har tidigare tjänstgjort som ställföreträdande militärattaché vid den ryska ambassaden i Warszawa (Bechev 2018: 4).

2 BIA, *Bezbednosno-informativna agencija*.

framhöll i samband med detta att Serbien inte hade för avsikt att medverka i den ”kriminella” kuppen (*Kommersant.ru*, 2019). Ryssland har förnekat all inblandning och har inte tillmötesgått Montenegros begäran om att få de två männen utlämnade för rättslig prövning (*The Guardian*, 2017).³

En möjlig tolkning av turerna kring de två ryska medborgarna och Serbiens roll i det hela är att Serbien ville markera stöd gentemot Montenegro, och distansera sig från Ryssland, samtidigt som de ville undvika att bli indragna i en diplomatisk konflikt med Ryssland.

Enligt Bellingcat hade Sjsjmakov och Popov rekryterat serben Aleksandar Sindelić, som sedan verkar ha agerat som huvudsaklig ledare på plats för konspirationen. Sindelić rekryterade i sin tur den montenegrinske medborgaren Mirko Velimirović, för att denne skulle införskaffa vapen åt kuppmaakarna i Kosovo.

Sindelić uppges ha stridit på separatisternas sida i östra Ukraina, och vara ledare för en pan-slavistisk paramilitär organisation med starka Rysslandssympatier, med namnet Serbiska vargarna. Enligt Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL 2016) har Sindelić kopplingar till en annan serbisk nationalist, Bratislav Zivković, som i sin tur deltog i den ryska annekteringen av Krim 2014. RFE/RL uppger att de har ett inspelat samtal där Sindelić berättar för en annan person att han var den som gick i god för Zivković och gjorde det möjligt för honom att hjälpa Ryssland med kuppförberedelserna på plats, vilket tyder på att Sindelić haft goda kontakter med ryskt militärväsende sedan minst 2014.

Sindelić, som erbjudit sig att vittna i den montenegrinska rättsprocessen i utbyte mot åtalsimmunitet, uppger att han rekryterats av ryska medborgare som han uppfattade arbetade för rysk underrättelsetjänst. Sindelić rekryterade sedan, utöver den tidigare nämnde Velimirović, även Bratislav Dikić, en f.d. chef för serbiska gendarmeriet (*Žandarmerija*). De två förberedde sedan de planerade upploppen som skulle vara täckmanteln för stormningen av parlamentet.

Velimirović skulle, efter att ha införskaffat vapen, överlämna dessa till Sindelić och Sjsjmakov. Velimirović avslöjade dock planen för montenegrinsk polis fyra dagar före den planerade kuppen, och gick med på att bli informant (Bajrović et al. 2018: 9). Sindelić anade oråd när vapnen skulle överlämnas och krävde därför att Velimirović skulle lämna över vapnen och den krypterade telefonen till Dikić. När Dikić anlände på platsen där vapnen skulle finnas, greps han av montenegrinsk polis.

Källorna skiljer sig åt angående vem av konspiratörerna som hanterade kommunikationen med de 50 soldaterna i bergen vid Zlatica. Enligt Bajrović, Garčevik & Kraemer (2018:10) var det oppositionsledaren Knežević som skötte kontakten via en krypterad telefon. Enligt en mediekälla, som publicerat en

3 I maj 2019 dömdes Sjsjmakov och Popov, *in absentia*, av Montenegros Högsta domstol till 15 respektive 12 års fängelse.

transkription av ett samtal mellan Sindelić och Dikić, informerar Sindelić sin medkonspiratör att ”ryssarna” har en reserv ”i Zlatiçområdet”, vilket skulle kunna tyda på att det i själva verket var Sindelić som hanterade kommunikationen med specialförbandet (*Cafe del Montenegro* 2016). Med tanke på Sindelićs nyckelroll som huvudkonspiratör framstår detta som mer logiskt än att en politisk aktör skulle haft direktkontakt med en rent operativ resurs.

Det är i nuläget oklart hur mycket serbisk respektive montenegrinsk säkerhetstjänst kände till om kupplanerna innan Velimirović överlämnade sig självmant några dagar före kuppen. Det är heller inte helt klarlagt om Velimirović på egen hand fattade beslutet att gå till myndigheterna, eller om någon form av påverkan föranlett detta.

Som ytterligare komplikation förekommer en brittisk-israelisk politisk konsult vid namn Aron Shaviv, samt den amerikanske f.d. CIA-anställda Joseph Assad i kuppens utkanter. Enligt mediauppgifter ska Shaviv ha arbetat åt den del av den montenegrinska oppositionen som enligt åklagaren var inblandad i kuppen, medan Assad genom sitt företag tillhandahöll personskydd åt Shaviv. Den montenegrinske åklagaren menar också, enligt samma mediakälla, att Assads företag anlitas för att få ut konspiratörerna ur landet när kuppen väl var fullbordad (*The Guardian*, 2018).

Den första montenegrinska rättsinstansen fann att de två ryska underrättelseofficerarna, tillsammans med nio andra personer samt de två montenegrinska oppositionsledarna, var skyldiga till inblandning i kuppen. De dömda framhärjade dock i sina förnekanden, och meddelade att de avser överklaga domen (Kajosevic, 2019).

Förberedelserna inför kuppen

Sindelić uppger att han träffade två representanter för rysk underrättelsetjänst i Moskva den 26 september 2016. En av dem, som kallade sig Eduard Sjrakov, var sannolikt i själva verket Sjsjmakov. Den andre av de två, Vladimir Popov, ska ha använt sitt riktiga namn (Grozev 2017).⁴ Enligt en annan källa hade Sindelić bearbetats av GRU sedan maj 2015, och fått de första indikationerna om det planerade kuppörsöket i april 2016 (Hopkins 2017). Under mötet i september 2016 informerades Sindelić om de konkreta planerna på att genomföra en kupp i Montenegro, och mottog pengar samt instruktioner att anskaffa vapen och ammunition. Det var efter detta möte Sindelić rekryterade Velimirović.

Enligt både Sindelić och Velimirović reste Sjsjmakov och Popov till Serbien i början av oktober 2016 för att överlämna krypterade telefoner med

4 De ryska underrättelseofficerarnas ovillighet att identifiera sig och uppge vilken organisation de tillhörde överensstämmer väl med en annan dokumenterad rekryteringssituation där GRU var inblandat (Weiss 2019).

förprogrammerade telefonnummer. Dessa användes sedan av konspiratörerna för att kommunicera med varandra. En mediakälla som citerar åtalet bekräftar att oppositionsledaren Knežević ska ha mottagit en krypterad telefon, som han sedan använde vid minst ett tillfälle, för att tala med sin flickvän (Hopkins, 2017).

Initiativet till kuppörsöket kom enligt Grozev (2017) från Konstantin Malofejev, en oligark som på grund av sin inblandning i kriget i östra Ukraina ingår i listan över individer personer som omfattas av EU-sanktioner (*Official Journal of the EU*). Malofejev, som har Balkan som huvudsakligt intresseområde, ska ha arbetat tillsammans med den ryska tankesmedjan Russian Institute for Strategic Studies (RISS), som enligt Reuters även ska ha varit inblandad i den ryska påverkansoperationen på det amerikanska valet 2016 (Parker, Landay & Walcott, 2017). RISS leddes 2016 av en pensionerad generallöjtnant från ryska utrikesunderrättelsetjänsten SVR, Leonid Resjetnikov. Samme Resjetnikov var enligt Bellingcat regionchef för Balkan när han tillhörde KGB under sovjettiden (Grozev, 2017).

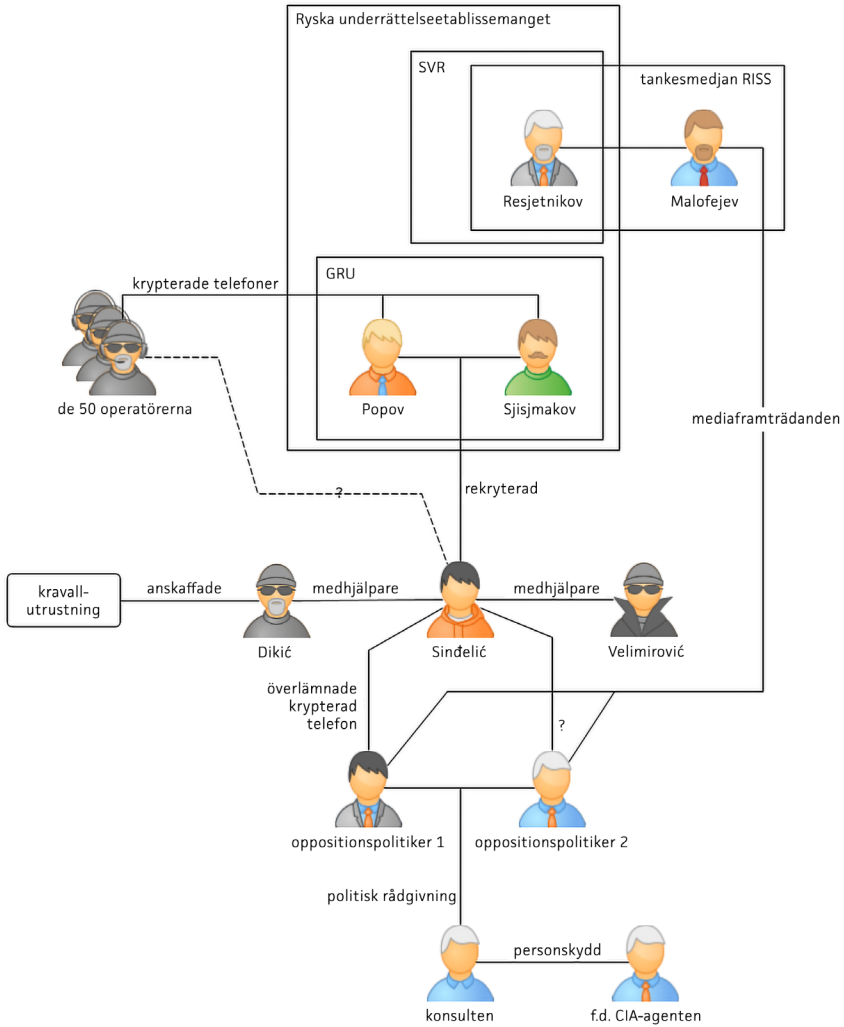
Malofejev äger även en TV-kanal med namnet Tsargrad TV, där de två tidigare nämnda montenegrinska oppositionsledarna Andrija Mandić och Milan Knežević skildrats i positiva ordalag i rapportering som varit starkt negativ till Nato och premiärminister Đukanović (*Tsargrad TV* 2016a). Dagen efter det misslyckade kuppörsöket publicerade Tsargrad TV en artikel med budskapet att oppositionen vunnit, men att premiärminister Đukanović och hans ”kriminella nätverk” ändå tagit makten genom att gripa oppositionsledarna (*Tsargrad TV*, 2016b).

Enligt en mediakälla fick Resjetnikov sparken från RISS styrelse bara dagar efter den misslyckade kuppen (*The Guardian* 2016). Kopplingen mellan Malofejev och Resjetnikov kvarstår dock, bland annat genom att de bägge ingår i styrelsen för en annan tankesmedja, Katehon (*Katehon* 2019a). Denna tanke-smedja publicerar artiklar som driver samma linje som den amerikanska alternativhögern, exempelvis lyfter de fram koncept som ”white genocide” (*Katehon* 2019b) och öppet tendentiösa inlägg med formuleringar som ”black and mixed-race gangs” i en artikel om en påstådd brottsvåg i Europa (*Katehon* 2019c). Syftet med dessa inlägg förefaller vara att så split dels inom europeiska länder och USA, och dels mellan Europa och USA (*SVT Nyheter*, 2018).

Det finns dock vissa som ifrågasätter delar av åtalet. Det handlar dels om att ingripandet mot kuppmakarna sammanföll väldigt nära med själva valet, vilket påstås ha gynnat det styrande partiet och Đukanović (Hopkins, 2017). Detta kan dock möjligen förklaras av att säkerhetstjänsten visste att kuppmakarna inte tänkt skrida till verket förrän valnatten och därför använde den tillgängliga tiden maximalt för att samla in bevis och kartlägga aktörerna. Den andra invändningen som lanserats är att vissa populära sociala medier, exempelvis *WhatsApp* och *Viber*, blockerades i hela landet under flera timmar på valdagen.

Detta påstås ha varit för att förstärka intrycket att landet befann sig i en nödsituation, vilket skulle ha gynnat Đukanović (Hopkins, 2017). Det kan också ha varit så enkelt som att det var en försiktighetsåtgärd från myndigheternas sida för att försvåra för eventuella icke upptäckta konspiratörer. Det finns dock inga källor som nämner att dessa kanaler ska ha använts av konspiratörerna i de tidigare faserna av planeringen av kuppen.

Figur 1. Länkanalys

Tabell 1. Kuppens faser

	Tidpunkt	Händelse
<i>Fas 1: Initiativet</i>	2015-2016?	Malofejev och Resjetnikov tar fram planen
	2 december 2015	Hotfullt uttalande från Kremls talesman ang. Montenegros planer på att gå med i NATO
	13 juli 2016	Prorysk montenegrinsk opposition uttalar sig i Tsargrad TV
<i>Fas 2: Förberedelser</i>	april 2016	Sindelić får första indikationerna om kupp försöket
	26 sept	Sindelić träffar GRU-officerarna i Moskva, pengar & utrustning överlämnas
	27 sept- 11 okt	Sindelić rekryterar Velimirović och Dikić
	12 okt	Velimirović överlämnar sig till polisen
	15 okt	50 soldater infiltrerar Montenegro
<i>Fas 3: Valdagen</i>	16 okt	Parlamentsvalet hålls OPERATIONEN STOPPAD konspiratörerna grips
	24 okt	Sjsjmakov/Popov grips i Serbien
<i>Efterspelet</i>	29 okt	Sekreteraren för det ryska nationella säkerhetsrådet besöker Serbien
	början av nov	Sjsjmakov/Popov släpps och återvänder till Ryssland

Det har även framhållits av kritiker att Velimirović återtagit sitt vittnesmål efter att ha rest tillbaka till Serbien, och då påstod att han tvingats uppge falska uppgifter. Dock återtog han senare sitt återtagande, och hävdade att han tvingats göra det andra uttalandet (Hopkins 2017).

Empirisk sammanfattning

Sammantaget finns det starkt stöd för att minst en GRU-officer, sannolikt två, dvs. Sjsjmakov och Popov, har varit inblandad(e) i kupp försöket och varit på plats i Belgrad när det ägde rum. Det finns även konkreta bevis för att Sindelić haft direkt samröre med Velimirović och Dikić, samt att dessa anskaffat vapen och kommunikationsutrustning. Det är möjligt att Đukanović utnyttjat läget i någon mån, men det har inte framkommit några övertygande bevis som talar för att han skulle vara direkt inblandad i någon slags konspiration. Eftersom kupp försöket syftade till att en redan etablerad opposition skulle ta makten behövdes heller inga större personalresurser. Syftet var att hetsa folkmassan till att storma parlamentet och i tumultet undanröja Đukanović, samt säkerställa att oppositionen proklamerade valseger. Efter det hade de centrala kupp-makarna, inklusive Sjsjmakov och Popov, kunnat göra diskret sorti ganska omgående. Av denna anledning är det rimligt att det inte krävdes några större numerärer.

Ovanstående sammanställning innehåller dock en del oklara detaljer, och det är svårt att med någon större grad av säkerhet verifiera samtliga uppgifter. Om vi utgår från att huvuddragen är korrekta, utan att nödvändigtvis ta ställning till den mest kontroversiella aspekten i åtalet (oppositionsledarnas roll i det hela) kan vi göra följande nyckelobservationer:

1. Initiativet till planen förefaller inte ha kommit direkt från Rysslands högsta ledning. Istället har vi indikationer på att idén kan ha uppstått bland personer på mellannivå med nära band till Kreml (Malofejev och Resjetnikov). De mer konkret operativa delarna verkar sedan ha utformats av Sjisjmakov och Popov.
2. Huvuddelen av de lokala förmågorna (med undantag för Sindelić) verkar ha rekryterats väldigt sent i processen, bara veckor före den planerade kuppen (Velimirović och Dikić)
3. De lokala säkerhetstjänsterna var tvungna att agera mycket snabbt (inom några dagar) för att förhindra att planerna sattes i verket från det att de fick information om dem (Velimirović överlämnade sig 12 oktober)
4. Bevis kunde på grund av behovet av skyndsamma åtgärder inte säkras i tillräcklig utsträckning för att kvarhålla alla inblandade (Sjisjmakov och Popov kunde därmed fly från Serbien i början av november 2016)

Sammantaget utgör detta en utmaning för kontrapionage/säkerhetsskydd. I den första fasen, initiativet, försvaras identifieringen av hotbilden av att detta förefaller komma från en lägre nivå och att det verkar komma från personer utanför den ordinarie statsapparaten. Detta kan göra liknande initiativ svårare att förutse i framtiden. Det gör det också lättare för den ryska statsledningen att förneka inblandning även om de ursprungliga initiativtagarna kan spåras.

I den andra fasen, förberedelserna, hade kontrapionaget/säkerhetstjänsten i Montenegro och Serbien bara några månader på sig att upptäcka den mest centrala lokala aktören (Sindelić). Vidare hade de bara några veckor på sig att upptäcka rekryteringen av de andra nyckelpersonerna, och bara några dagar på sig att gripa huvudpersonerna efter det att Velimirović avslöjat planerna. Detta under förutsättning att de inte hade någon information om kuppen redan före det att Velimirović gick till myndigheterna. Oavsett torde denna korta tidshorisont ha inneburit svårigheter med att säkra bevis före ingripandet.

I det aktuella fallet fanns det dock vissa fördelar som kan ha underlättat prioriteringen. För det första kände man tack vare Velimirović till planens syfte, och hur den skulle genomföras, samt vilka som var inblandade. För det andra visste man *när* kuppen skulle genomföras. Om scenariot varit ett annat, exempelvis om ingen informatör med full insyn funnits tillgänglig, eller om datumet varit godtyckligt snarare än kopplat till en annan större politisk händelse (vilket

hade gjort tidpunkten mer oförutsägbar), hade det kunnat bli mycket svårare att fatta samma beslut.

Hade de aktuella myndigheterna i ett sådant scenario varit lika beredvilliga att offra bevissäkringen till fördel för ett snabbt ingripande? Även om ett sådant resonemang blir spekulativt, finns det vissa aspekter som kan vara värda att ta i beaktande. Inte minst det faktum att det sannolikt i många av de berörda säkerhetstjänsterna finns en kultur som är baserad på ett mer långsiktigt arbets sätt. Innan vi går vidare med de övergripande slutsatserna behöver därför något sägas även om detta perspektiv.

Kultur och kontraspionage

Enligt Willmetts (2019) kan underrättelseprodukter påverkas av kulturellt betingade attityder och världsbilder. Jag menar att detta bara är en del av bilden: det är inte bara den slutgiltiga produkten som kan präglas av kulturella faktorer, utan hela arbetsprocessen. Exempel på detta kan ses i Erikssons (2013) studie av kulturella faktorerers inverkan på arbetet inom Militära underrättelse- och säkerhetstjänsten (Must). Ett motsvarande exempel inom en organisation med kontraspionage som uppgift kan skönjas i FBI:s utredning av de ryska illegalister som greps 2010. Gripandet av de misstänkta spionerna föregicks av en flera år lång utredning, då FBI minutiöst samlade bevis och kartlade deras förehavanden (FBI 2019).

Av utredningsmaterialet framgår att FBI under en längre tid spanat på de misstänkta, och även infiltrerat deras grupp genom att plantera FBI-agenter under falsk identitet som utgett sig för att vara kontaktpersoner (FBI 2019). Detta arbetssätt passar enligt Vizzard (2006: 765) väl in med den organisationskultur FBI odlat sedan 1970-talet, med fokus på polisiärt inriktat arbete (*criminal investigation*).

I den mån kontraspionaget/säkerhetstjänsten i ett angripet land präglas av en organisationskultur liknande den inom FBI:s kontraspionage (och traditionellt polisiärt inriktad säkerhetstjänst i allmänhet), riskerar denna att agera för långsamt för att förhindra att angriparens planer sätts i verket.

Ett viktigt undantag i det här sammanhanget är arbetet med kontraterro-rism, där prevention har företräde över bevissäkring (Vizzard, 2006:766). Ett liknande arbetssätt skulle kunna ge ett viss skydd mot snabba händelseförlopp av det slag som beskrivs i Montenegro 2016, men innebär samtidigt vissa andra nackdelar. Enligt Vizzard (2006: 766) blir det exempelvis svårt att mäta framgångar om preventionen sker i ett tidigt stadium, vilket i sin tur gör det svårt att motivera personalen att anamma detta arbetssätt.

Säkerhetstjänsten i Montenegro kan i detta avseende möjligen haft en fördel av sina erfarenheter av att hantera politiskt turbulenta perioder under senare delen av 90-talet och i samband med självständigheten 2006 (Dražen et al., 2016: 235). Förståelsen för vikten av att arbeta preventivt i det tysta snarare än

att alltid gå genom ordinarie rättsvårdande instanser kan ha stärkts av denna period. Det har också funnits en medvetenhet om risken för rysk infiltration av säkerhetstjänsten, i synnerhet med tanke på landets politiska arv, vilket ledde till en långtgående reform 2015 att tvångspensionera samtliga medarbetare i säkerhetstjänsten som var äldre än 50 år (Dražen et al., 2016: 244).

Slutsatser

Utan mer konkret information, som visat sig svår att erhålla, kan vi inte med säkerhet veta vilka faktorer det var som möjliggjorde avvärjandet av kuppen i Montenegro 2016. De fyra empiriska nyckelobservationer jag listat ovan ger dock en fingervisning om vilka prioriteringar som kan komma att behöva göras om en liknande situation uppstår på annat håll. Dels ser vi att denna version av hybridkrigföring i sin kärna bygger på att exploatera svagheter hos den angripna parten och dess allierade i syfte att vinna tid, för att på så vis uppnå ett *fait accompli*. Därför kommer tidsaspekten alltid att vara central i det avseendet att avvärjandet av just det utfall angriparen eftersträvar måste ha högsta prioritet. Det vi kan skönja genom att tillämpa teorier om organisationskulturer är att mer traditionellt polisiära organisationskulturer och rutiner, med fokus på bevissäkring snarare än prevention, kan vara en försvårande faktor, som bör tas i beaktande i relation till liknande fall, samt i litteraturen kring *covert operations* och hybridkrigföring. Det finns dock inga garantier för att framgångsrik prevention skulle leda till att en konflikt uteblir. Vi ser just nu i östra Ukraina hur en konflikt snarare kan bli utdragen just för att det önskade resultatet uteblir. Därför menar jag att det utöver en hög beredskap att agera snabbt också krävs en hög grad av uthållighet hos den som riskerar att drabbas.

De empiriska observationerna visar även på vikten av att hålla uppsikt över nyckelpersoner som står utanför statsledningen i stater som kan tänkas använda dylika metoder. Malofejev signalerade exempelvis indirekt sina intentioner via Kremlvänlig media relativt tydligt i god tid före kuppöversöket, även om detta kan vara svårt att fånga upp i bruset.

Genom att lyfta blicken från Krim och östra Ukraina till detta mer aktuella exempel kan vi således möjligen få insikter som annars skulle gå oss förbi. Samtidigt måste vi hålla i åtanke att en kvalificerad statlig aktör som använder hybridkrigföring som utrikespolitiskt medel också måste förväntas vara kapabel att införa variation i den konkreta tillämpningen, för att undgå att bli förutsägbar. Detta gör fallstudier till ett potentiellt dubbeleggat svärd: å ena sidan krävs de för att förstå fenomenet i fråga, men å andra sidan måste vi vara försiktiga med att dra alltför långtgående slutsatser från dem, och i synnerhet måste vi undvika att förvänta oss att exakt samma *modus operandi* ska upprepas.

Analysen ovan bör därför betraktas som en utökning av det möjliga utfallsrummet. Vi kan inte med säkerhet veta om nästa scenario har lika korta

ledtider, eller om det också kommer att härstamma från privata aktörer med nära band till statsledningen i den angripande staten. Det kan mycket väl bli så att nästa gång vi ser hybridkrigföring i praktiken så visar det sig att den planerats under lång tid, med rekrytering som skett årtal i förväg, och att initiativet kommer direkt från högsta nivå. Ovanstående slutsatser syftar inte till att förkasta eller underminera denna möjlighet, utan till att påvisa att det finns ett brett spektrum av möjligheter att ta hänsyn till.

Litteraturförteckning

- Bajrović, Reuf, Garčević, Vesko & Kraemer, Richard, 2018. *Hanging by a Thread: Russia's Strategy of Destabilization in Montenegro*. Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, tillgänglig på <https://www.fpri.org/article/2018/07/hanging-by-a-thread-russias-strategy-of-destabilization-in-montenegro/>.
- Bechev, Dimitar, 2018. *The 2016 Coup Attempt in Montenegro: is Russia's Balkans Footprint Expanding?* Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, tillgänglig på <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2018/04/BechevFinal2018.pdf>.
- Cafe del Montenegro*, 2016 . "Read the transcript of leaked Dikic's phone call with his associates: If Milo claims victory, arrest him", *Cafe del Montenegro*, 19 oktober 2016, <https://www.cdm.me/english/read-the-transcript-of-leaked-dikics-phone-call-with-his-associates-if-milo-claims-victory-arrest-him/> citerad 5/7 2019.
- Corke, Sarah-Jane, 2008. *US Covert Operations and Cold War Strategy: Truman, secret warfare and the CIA, 1945-1953*. Abingdon: Routledge.
- Dražen, Cerović, Koprivica, Nenad & Vujošević, Danijela, 2016. "Montenegro: Trends and Patterns in the Intelligence Sector" i de Graaff, Bob – Nyce, James M. – Locke, Chelsea (red.), *Handbook of European Intelligence Cultures*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Eriksson, Gunilla, 2013. *The Intelligence Discourse – The Swedish Military Intelligence (MUST) as a producer of knowledge*. Doktorsavhandling, Örebro universitet.
- FBI 2019 = United States of America v. Defendant # 4 a/k/a "Donald Howard Heathfield," and Defendant # 5 a/k/a "Tracey Lee Ann Foley"*, United States District Court of Massachusetts. <https://vault.fbi.gov/ghost-stories-russian-foreign-intelligence-service-illegals/documents/referrals-part-01-of-01/view> citerad 16/8 2019.
- Grozev, Christo, 2017. *Balkan Gambit: Part 2. The Montenegro Zugzwang*, *Bellingcat*, tillgänglig på <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2017/03/25/balkan-gambit-part-2-montenegro-zugzwang/> citerad 28/8 2019.
- Hopkins, Valerie, 2017. "Indictment tells murky Montenegrin coup tale", *Politico*, 23 maj 2017, <https://www.politico.eu/article/montenegro-nato-milo-dukanovicmurky-coup-plot/> citerad 29/8 2018.
- Johnson, Robert, 2018. "Hybrid War and its Countermeasures: A Critique of the Literature", *Small Wars & Insurgencies* 29(1), s. 141-163.
- Johnson, Loch K., 2012. "Intelligence Analysis and Planning for Paramilitary Operations", *Journal of National Security Law & Policy* (5), s. 481-505.
- Kajosevic, Samir, 2019. "Montenegro Detains Serbian Witness in 'Coup Plot' Trial", *Balkan Insight*, 2 juli 2019, <https://balkaninsight.com/2019/07/02/montenegro-detains-serbian-witness-in-coup-plot-trial/> citerad 28/8 2019.

- Katehon* 2019a = "About Us", *Katehon*, <https://katehon.com/about-us> citerad 28/8 2019.
- Katehon* 2019b = "Is White Genocide in our Future?", *Katehon*, <https://katehon.com/article/white-genocide-our-future> citerad 28/8 2019.
- Katehon* 2019c = "London Sees a Huge Rise in Violent Crime", *Katehon*, <https://katehon.com/article/london-sees-huge-rise-violent-crime> citerad 28/8 2019.
- Kommersant.ru* 2019 = "Sovbeznyimi usilijami", *Kommersant*, <https://www.kommersant.ru/doc/3127397> citerad 29/8 2019.
- Official Journal of the EU* = "Council implementing regulation (EU) No 826/2014", *Official Journal of the European Union*, <https://eur-lex.europa.eu/> citerad 28/8 2019.
- Parker, Ned – Landay, Jonathan – Walcott, John, 2017. "Putin-linked think tank drew up plan to sway 2016 US election – documents", *Reuters*, 19 april 2017. <https://www.reuters.com/article/us-usa-russia-election-exclusive-idUSKBN17L2N3> citerad 28/8 2019.
- RFE/RL 2016 = "Recording Appears To Tie Serbian Nationalist To Crimea Seizure", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 22 november 2016. <https://www.rferl.org/a/crimea-serbian-nationalist-sindelic-montenegro-assassination-plot/28133289.html> citerad 3/7 2019.
- RFE/RL 2017 = "Montenegro's Top Prosecutor Overrules Arrest Warrants For Opposition Leaders", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 16 februari 2017, tillgänglig på <https://www.rferl.org/a/montenegro-mandic-knezevic-arrest-warrants-overruled/28314054.html> citerad 29/8 2018.
- SVT Nyheter 2018 = "MSB: Ryssland försöker splittra Sverige", SVT Nyheter, <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/msb-ryssland-forsoker-splittra-sverige> citerad 28/8 2019.
- The Guardian* 2016 = "Serbia deports Russians suspected of plotting Montenegro coup", *The Guardian*, 11 november 2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/nov/11/serbia-deports-russians-suspected-of-plotting-montenegro-coup> citerad 29/8 2019.
- The Guardian* 2017 = "Kremlin rejects claims Russia had role in Montenegro coup plot", 20 Februari 2017, citerad 10/6 2020.
- The Guardian* 2018 = "Ex-CIA officer faces arrest over alleged Montenegro coup plot", *The Guardian*, 12 augusti 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/aug/12/ex-cia-officer-faces-arrest-over-alleged-montenegro-coup-plot> citerad 28/8 2019.
- Treverton, Gregory F., 2018. *The Intelligence Challenges of Hybrid Threats: Focus on Cyber and Virtual Realm*. Stockholm: Försvarshögskolan.
- Tsargrad TV*, 2016a . "Andrija Manditić: 80 protsentov naselenija Tjernogorii protiv vstuplenija v Nato", *Tsargrad TV*, 13 juli 2016, https://tsargrad.tv/news/andrija-mandich-80-procentov-naselenija-chernogorii-protiv-vstuplenija-v-nato_16686 citerad 28/8 2019.
- Tsargrad TV*, 2016b. "Vybory v Tjernogorii: konets rezjima Dzhukanovitja", *Tsargrad TV*, 17 oktober 2016, https://tsargrad.tv/articles/konec-rezhima-dzhukanovicha_30486 citerad 28/8 2019.
- Vizzard, William, 2006. "Transforming the FBI: A Challenge of Culture, Resources, and Mission", *Public Administration Review* 66(5), s. 764-76.
- Weiss, Michael, 2019. "The Hero Who Betrayed his Country", *The Atlantic*, <https://amp.theatlantic.com/article/592417/> citerad 16/8 2019.
- Willmetts, Simon, 2019. "The Cultural Turn in Intelligence", *Intelligence and National Security* 34(6), s. 800-817.